

Az 1947-es magyar béke-előkészítés az új haderő szervezésének és a határok kialakításának a tükrében

Tanulmányomban a második világháborút lezáró békekonferencia katonai részével foglalkozom. A magyar békeszerződés során nem a katonai rész megkötése volt a döntő, ennél fontosabb volt például a pozsonyi hídfő kérdése, a jóvátétel fizetésének mértéke, vagy éppen a csehszlovákiai magyar lakosság kitelepítésének ügye. Katonai anyagokat jórészt ezekkel kapcsolatban készítettek, de nem volt elhanyagolható a béke katonai-hadügyi részéhez kötődő dokumentumok száma sem.

Az 1945. január 20-án Moszkvában megkötött magyar fegyverszüneti szerződés a korábbiak mintájára készült el. A román fegyverszünet előírta a hadseregnek a Németország elleni harcot, míg a bolgár fegyverszünetből és a magyarból ez hiányzott, csupán 8 gyalogoshadosztály rendelkezésre bocsátására, illetve Németország elleni hadüzenetre kötelezték a legyőzötteket. A megállapodás értelmében felállították Magyarországon a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB),¹ amelynek 1945. március 27-i ülésén született döntés két gyalogoshadosztály megszervezéséről.² A háború befejezését követően, ahol lehetett, elkezdődött a hadiipari üzemek újjáépítése is.³

1945 májusára a Magyar Honvédség létszáma közel 47 ezer főre nőtt, két hadosztályt szovjet alárendeltségben kiszállítottak Ausztria területére, de harcban nem vetették be őket.⁴ Az európai háború lezárását követően a haderő és a rendőrség létszámának a csökkentése került előtérbe. A honvédség állománya gazdasági és politikai okokból 1947. február 10-re 12 890 főre csökkent.⁵ Az utóbbival kapcsolatban ki kell emelni, hogy a Magyar Kommunista Pártnak nem állt érdekében egy erős haderő fenntartása, ezzel szemben 1947-re 24 ezer fős párthadsereget, Rendező Gárdát szerveztek.⁶

¹ KOROM Mihály (1987): *A magyar fegyverszünet 1945*. Budapest, Kossuth. 114–166; BALOGH Sándor (1988): *Magyarország külpolitikája*, Budapest, Kossuth. 5–25.

² A SZEB brit és amerikai képviselőjének a szovjetek 1945-től nem bocsátottak a rendelkezésére minden adatot, sőt 1947 nyarán a haderő megsemmisítését sem engedélyezték nekik. Mindez annak ellenére történt így, hogy a fegyveres szervek fontosabb átalakításával kapcsolatban itt döntöttek. FEITL István szerk. (2003): *A Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1947*. Budapest, Napvilág. 41, 100–105, 150–151, 155, 177–178.

³ GERMUSKA Pál (2015): *A magyar középépipar. Hadiipari termelés Magyarországon 1945 és 1980 között*. Budapest, Argumentum. 19–36.

⁴ A szervezésről bővebben: KIS András (1995): *A Magyar Honvédség újjászervezése (1945)*. Budapest, Zrínyi. 59–62, 180–181. Kis a honvéd nevelőtisztviselői intézmény MKP-s befolyásoltságáról nem tesz említést. (KIS 1995, 119–126; OKVÁTH Imre [1998]: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Budapest, Aquila. 22–50.)

⁵ FEITL 2003, 150–151, 177–178, 291.

⁶ A Szociáldemokrata Párt 20 ezer fős gárdával rendelkezett 1947-ben. (Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 274. f. 5/59. Az SZB 1947. május 13-i értekezlete. Kiss Dávid [2015]: *A Szociáldemokrata Párt Rendező Gárdája 1945–1948*. In UJVÁRY Gábor szerk.: *Veritas Évkönyv 2015*. Budapest, Veritas Történetkutató Intézet–Magyar Napló. 279–315.)

Bulgáriában a kommunisták a hatalmat a hasonló, népi milíciának nevezett szervezet segítségével kaparintották meg.⁷

A nagyhatalmak és Magyarország

Mindennek tükrében érdemes szemlélni az 1946-os párizsi magyar béke delegáció katonai bizottságának a tevékenységét, illetve a béke megkötését és annak előzményeit. A béketárgyalások előtt, már 1945. szeptember 12-én tárgyalásokat folytattak a nagyhatalmak Magyarországgal kapcsolatban,⁸ ennek során a Szovjetunió a potsdami szerződésben foglaltak, illetve a magyar fegyverszüneti megállapodás alapján javasolta kidolgozni a Magyarországgal megkötendő békét. A Magyarországra vonatkozó békeszerződés-tervezetek 1945. szeptember 18-án kerültek a Külügyminiszterek Tanácsa (KÜMT) elé. Ezzel kapcsolatban csak a katonai vonatkozásokat emelném ki. A britek javasolták, hogy a magyar fegyveres szervek létszámát és jellegét szabják meg, korlátozzák a hadianyaggyártást, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) feloszlata után mindezek ellenőrzésére külön bizottságot hozzanak létre. Az amerikaiak is kifogásolták, hogy a szovjet javaslatok a haderő korlátozásával nem foglalkoznak, nyilván nem véletlenül.⁹ Ezt követően a Külügyminiszterek Tanácsa a második, párizsi ülészakán (1946. június 15. – július 12.) foglalkozott a magyar katonai ügyekkel. A magyar katonai és légügyi korlátozásokat az olasz tervezethez hasonlóan szabták meg. Az olasz és a szovjetek által megszállt egykori ellenséges államok haderejének a korlátozása a kölcsönösség elve alapján történt. A szovjet diplomácia arra törekedett, hogy a békeszerződés aláírását követően ne legyen szó az érdekszférájában lévő haderők ellenőrzéséről, illetve biztosítsa az ausztriai megszállási zónával való katonai összeköttetés fenntartását. Angol–amerikai és francia részről a görögországi események miatt a bolgár haderő alacsony szinten tartása volt a cél, ezért a három, szovjet szférába került „balkáni” vesztes haderejének kialakítása során a lakosság létszámára, a gazdaság teherbíró képességére hivatkoztak, Magyarország számára 60–70 ezer fős hadsereg kialakítását tűzték ki célul. 1946. június 27-re született meg a Külügyminiszterek Tanácsa által elfogadott magyar békeszerződés-tervezet utolsó változata, amely a párizsi konferencia elé került.¹⁰

A konferencia 1946. július 29-én kezdődött, ennek során a hadügyeket a Katonai Bizottság tárgyalta a Luxembourg Palota Barosse termében, amely korábban Medici

⁷ SZENTE Zoltán (2006): *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet 1945–2005*. Budapest, Osiris. 127–129.

⁸ A szakértői anyagok készítése mellett az amerikai, a brit és a szovjet kormányt is tájékoztatták a magyar álláspontról a békeszerződéssel kapcsolatban. (Hadtörténeti Levéltár (HL) VIII. 1. A 1–24 Gyöngyösi János levele Puskin követnek 1945. augusztus 14.)

⁹ FÜLÖP Mihály (1994): *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés 1947*. Budapest, Héttorony. 46–50.

¹⁰ Uo. 132–141.

Mária kápolnája volt.¹¹ Szemes István¹² és Czebe Jenő volt a magyar küldöttség katonai szakértője, a katonai csoport augusztus 17-én érkezett Párizsba.¹³ Előtte, 14-én mondta el Gyöngyösi János¹⁴ a beszédét a magyar béketervezettel kapcsolatban a konferencia plenáris ülésén, amelyben a béke katonai részéről nem esett szó, majd 20-ára, a konferencia felszólítására készített a magyar küldöttség egy dokumentumot, amely a béke tervezetével kapcsolatos katonai, hadfelszerelési, hadifoglyokat érintő észrevételeiket is tartalmazta.¹⁵ A Békészerződés Katonai Bizottságában augusztus 20-án állapodtak meg, hogy milyen sorrendben tárgyalják a vesztesek ügyét: Olaszország, Románia, Bulgária, Magyarország és Finnország.¹⁶ A többihez hasonlóan ez a bizottság is módosításokat tehetett, amelyeket a későbbiekben a Külügyminiszterek Tanácsa hagyott jóvá. Szeptember 30-án foglalkozott a katonai bizottság a magyar ügygel,¹⁷ ennek során sok vita nem volt, majd a katonai részt a plenáris ülésen október 12-én fogadták el. Ezt követően ismét a New York-i Külügyminiszterek Tanácsának ülése vitatta meg a béketervezetet. Az amerikaiak pontosan szabályozni akarták a szovjet utánpótlást ellátó alakulatok számát, illetve az Olaszországból való kivonulásért cserébe a Magyarországról és Romániából történő szovjet csapatkivonást kérték.¹⁸ 1946. december 6-án a Külügyminiszterek Tanácsa átadta a békészerződések szövegét a szerkesztőbizottságnak, ekkorra már a két vesztes balkáni államban megtörtént a teljes kommunista hatalomátvétel.¹⁹

A magyar békészerződés katonai része és ennek magyarázata a következőket tartalmazta. 1. Az ország csak a belső – és a határvédelemhez szükséges, összesen 70 ezer fős haderőt, 90 repülőgépet tarthatott, de bombázót nem. 2. Ez éves szinten mintegy 45 ezer főnyi újonctartalék kiképzését biztosíthatta. 3. A hadseregen kívül nem lehetett katonai kiképzést folytatni: „...tilos az általános jellegű katonai előképzés és utóképzés a haderőn kívül. [...] Minden, a hadseregen kívüli szervezetben tilos a katonai kiképzés.” 4. Tilos volt a következő típusú fegyverzet, polgári eszköz rendszeresítése: német vagy

¹¹ HL VIII. 1. A 12. d. E/7. Beszámoló a Párizsi kongresszus Katonai Bizottságának 1944. szeptember 30. tárgyalásáról.

¹² Szemes Istvánt (1906–1953) a katonai ellenállásban való részvétele miatt a nyilasok elfogták, majd deportálták. A Honvédelmi Minisztériumban az 1945. november 15-én megalakult Béke-előkészítő Osztály vezetője lett, 1947-től a HM képviselője a Külügyminisztériumban, ugyanebben az évben Franciaországba emigrált. Lásd BOGNÁR Zsolt (2000): Az elmaradt szovjet–magyar hadifogoly egyezmény. *Hadtörténeti Közlemények*, 113. évf. 4. sz. 881.

¹³ Bár a korábbi érkezést az akklimatizáció miatt fontosnak tartották volna. (HL VIII. 1. A 12. d. E/22)

¹⁴ Gyöngyösi János (Berki, 1893. május 3. – Budapest, 1951. október 29.) harcolt az első világháborúban, majd könyvkereskedést nyitott, Békés megyei törvényhatósági képviselőként politizált. 1939-től a Független Kisgazdapárt (FKGP) Országos Választmányának és Intézőbizottságának tagja. 1944. december 22-től 1947. május 31-ig külügyminiszter, pártja vezetésének a tagja, haláláig országgyűlési képviselő. Forrás: www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4229&catid=69%3Agy&Itemid=67&lang=hu.

¹⁵ FÜLÖP 1994, 150, 154–156.

¹⁶ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37 dosszié A Katonai Bizottság 1946. augusztus 20-i ülése.

¹⁷ A négy nagyhatalom döntése alapján október 5-ig le kellett a katonai ügyeket tárgyalni, így szeptember 30-án a magyar és a finnt is tárgyalták. (HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37 dosszié 4. számú összefoglaló jelentés a Katonai Bizottság üléséről, 1946. október 5.)

¹⁸ Mindennek tükrében érthető a hazai fegyveres szervekkel kapcsolatban folytatott MKP-s politikai taktika.

¹⁹ FÜLÖP 1994, 190–207.

japán fejlesztésű katonai és nem katonai repülőgép, atom- és rakétafegyver, torpedók, tengeri akna, (folyami nem), tengeralattjáró, motoros torpedócsónak, különleges típusú rohamgép, illetve az ilyenek kikísérletezése. 5. Hadianyagot csak saját célra gyárthatott az ország. 6. A megmaradt hadianyagokról való rendelkezést is szabályozták, nem lehetett német eredetű hadianyagokat gyártani, és német vagy volt német állampolgárokat katonai munkára alkalmazni. 7. Magyarországnak a későbbiekben a szövetségesekkel együtt kellett működnie, hogy német területen kívül Németország nehoj újra felfegyverkezzen. 8. Az ország ENSZ tagságát követően volt mindez módosítható. 9. A hadifoglyokat mihamlly lehetségessé vált, haza kellett szállítani.²⁰

A béke-előkészítés katonai anyagai

Mivel a béke-előkészítés sokrétű volt, így a különböző kérdésekhez készített katonai anyagok is jelentős számban keletkeztek, 1945 közepétől a Honvédelmi Minisztériumban, Rakovszky György²¹ altábornagy irányításával készültek különböző dokumentumok. Kertész István²² a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztályának vezetője 1945. november 11-én tartott egy tárcaközi értekezletet, ahol Kertész a minisztériumoktól újabb

²⁰ BARACS János et al. szerk. (1947): *A Párisi magyar békeszerződés és magyarázata. Az Atlanti-óceáni Alapokmány és a fegyverszüneti egyezmény teljes szövegével*. Budapest, Gergely. 23–28, 56–59.

²¹ Nagyrákói és kelemenfalvi Rakovszky György (Miskolc, 1892. szeptember 10. – Kisoroszi, 1962. április 29.) 1910 és 1913 között a Császári és Királyi Katonai Akadémián, majd 1922–1924 között a Bécsújhelyi Hadi Akadémián tanult, tökéletesen beszélt németül és franciául. Legmagasabb rendfokozata altábornagy (1943) volt. 1913-ban a császári és királyi 7. huszárezredben kezdte el katonai pályafutását. 1942. október 1-ig idővel több magasabb poszton is a hadseregben szolgált, ekkor a HM I. csoportfőnökévé nevezték ki, 1942. december 1-ig töltötte be ezt a pozíciót, 1942. november 1. és 1943. június 30. között nyugálományba vonulásaig a HM földi főcsoport főnöke volt. 1945. február 20-án a HM ismét állományba vette, majd igazolták, 1946–1947 során katonai szakértő volt a párizsi béketárgyalásokon, 1951 és 1954 között Pusztaföldvárra telepítették ki. SZAKÁLY Sándor (2003): *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár*. 2. kiad. Budapest, Ister. 286. Lásd a Függelék 20. sz. fényképét: Rakovszky György.

²² Gyöngyösi János Vörös Jánostól a következő anyagok elkészítését kérte 1945. július 30-án (a magyar haderő 1944. október 15. utáni, sikertelen kiugrási kísérletet követő tevékenységéről készített már ekkor megkapták): 1. Jogszabálygyűjtemény, amely a honvédség „demokratikus” átalakításának a biztosítéka. 2. Összefoglaló az új haderő újjáépítésben végzett munkájáról. 3. 1939. szeptember 1. utáni katonai és polgári szabotázsok. 4. A háború kitörése óta lezajlott, katonai bíróságok által lefolytatott hűtlenségi perek. Első részben 1944. március 19-ig, másodikban 1944. október 15-ig. A németek elleni propaganda ismertetése. 5. Ellenállási mozgalomban szereplők. 6. Németek elleni szabotázscelemeknyek. 7. Partizán és egyéb alakulatok ismertetése. Spanyolországi polgárháborúban, a franciaországi maquis-hadseregben és Tito mellett küzdő magyar alakulatok. 8. Össze kellett írni a szovjetek ellen küzdő alakulatokat is. „Ez utóbbi körülmény tudvalevőleg (sic!) orosz részről velünk szemben hangoztatott legnyomatékosabb szemrehányás.” 9. Szükséges megállapítani, hogy a magyar határtól nyugatra milyen magyar alakulatokat fegyvereztek le a németek, amelyek még ekkor is folytattak a szovjetek és az angolszász hatalmak elleni harcot. 10. A szovjetekhez áttált alakulatok hozzávetőleges létszáma, és anyagaik (HL VIII. 1. A. 1–24.). A Külügyminisztérium Béke-előkészítő Bizottságában a HM-nek egy delegáltja dolgozott. (Rakovszky György 1945. augusztus 13-i szakértői anyaga HL VIII. 1. A. 1–24.) A HM által elkészíteni tervezett anyagok: Magyarország későbbi katonai biztonsága, határőrség és a haderő kialakításának kérdései, hadifogolykérdés, tudományos kérdések, haditapasztalatok (a békeszerződésben a HM tárca által szabályoztatni kívánt problémák HL VIII. 1. A. 1–24.).

szakértői anyagokat kért. A Honvédség felügyelőjénél²³ másnap tartott megbeszélésen a következő problémák felvetését javasolták: határkérdés, biztonság kérdése, honvédség létszáma és szervezete, hadifoglyok helyzete, katonai attasék személye, haditechnikai kísérletek, jóvátétel.²⁴ A biztonsági kérdést már ekkor az ENSZ alapokmányában foglaltakra és a közös haderőre kívánták alapozni a hadászati határok megvonása és a környező államokkal való egyenjogúság alapján.²⁵ A fentieknek megfelelően több szakértői anyagot is készítettek.²⁶

A határkérdéssel foglalkozó katonai anyagok

Gyöngyösi János részére 1946. február 4-én elkészítették az új határok katonai szempontú megvonásához szükséges javaslatokat és a hozzájuk tartozó térképeket is. A lehetséges támadási irányokról is készült angol–magyar nyelvű dokumentum. Ennek során hangsúlyozták, hogy a tárgyalásokon a katonai szempontok helyett a néprajzi-gazdaságit kell inkább kiemelni. Megállapították, hogy a trianoni határok meghúzása során a katonai szempontok jelentős mértékben érvényesültek. Északon Kárpátalja sík részének és az utolsó, 1938-as csehszlovák ajánlatban foglalt területeknek a visszakérését javasolták. Előbbit felsőbb szinten fel is vetették a szovjeteknek, akik ezen felháborodtak.²⁷ A csehszlovák pozsonyi hídfővel²⁸ foglalkozó követeléseket²⁹ elvetették,³⁰ mivel

²³ A hadsereg kiképzésével, fegyelmével és ellenőrzésével foglalkozott, közvetlen a honvédelmi miniszter alárendeltségében. OKVÁTH Imre (1998): *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Budapest, Aquila. 94.

²⁴ HL VIII. 1. A 1–24. Rakovszky-csoport levele Gyöngyösi Jánosnak, 1945. november 15.

²⁵ HL VIII. 1. A 1–24. A békeszerződésben a HM tárca által szabályoztatni kívánt problémák

²⁶ A háború időszakára vonatkozó anyagokat terjedelmi korlátok miatt külön tanulmányban tervezem publikálni.

²⁷ ROMSICS Ignác (2006): *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, Osiris. 100.

²⁸ A trianoni szerződés során Pozsonyligetfalut csatolták Csehszlovákiához. 1947-ben ezt a hídfőt tovább szerették volna szélesíteni Dunacsúny, Horvátújfalú, Oroszvár, Rajka és Bezenye községekkel, végül csak az első három került északi szomszédunkhoz. A lakosság legnagyobb része horvát volt. Az elcsatolt területen a lakosság emberi és polgári jogai kérdésének a pontos meghatározása kiemelt szerepet kapott. A csehszlovák állam már kezdetektől szlovákok betelepítését tekintette céljának. A „lakosságcsere és az önkéntes áttelepülés” ezt a területet is érintette. (BALOGH Sándor et al. [1985]: *Magyarország a XX. században*. Budapest, Kossuth. 295–301; HOLLÓSI Gábor [2016]: Az „emberi és polgári jogok” értelmezése a pozsonyi hídfő kiszélesítése kapcsán. *Iustum Aequum Salutare*, 12. évf. 3. sz. 141–156.) A határmódosítás már 1946-ban szóba került, de a magyar fél vetette fel azzal kapcsolatban, ha Csehszlovákia meg akar szabadulni a magyaroktól, akkor adjon át területeket is. Ezt egyik nagyhatalom sem támogatta. A fő kérdés a kitelepítés ügye volt, a hídfő másodlagosnak számított. A britek 1946-os elképzelései szerint ezért Magyarországot máshol kárpótolni kellett volna. Egy nagyobb mértékű területcsere is felvetődött, ennek során Magyarország több területet kapott, mint adott volna. FÜLÖP 1994, 80, 166–169.

²⁹ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37 dosszié. A szakértői anyagok, mivel a Tisza Záhonynál lévő szakasza mint mozgó határ szerepelt a trianoni békében, ennek a megállapítását is fontosnak tartották. Az 1924-es és 1925-ös határmegállapító dokumentumokban a két ott átívelő hiddal kapcsolatban említették meg, hogy az egyiknél a Tisza középső vonala, a másíknál a jobb parttól az első pillér a határ.

³⁰ Egészen nagy ívű csehszlovák elképzelések is voltak. Ennek során hét település visszaköveteléséről beszéltek, bár ezek sohasem tartoztak hozzájuk. *A csehszlovák állam határai sztratégiai szempontból* címmel még a trianoni békével kapcsolatban készült egy katonai térképük, amelynek során a következő lett

ezzel kapcsolatban az első világháborús szláv korridor-tervezet újjáéledésétől tartottak, illetve: „az ország védelmi lehetősége tekintetében olyan jelentős területváltozás volna, hogy annak feltétlen visszautasítását kell szorgalmaznunk.” Ezt csak kevés más terület átadása kompenzálná, így a következőt javasolták cserébe kérni: a Százd–Süttő közötti határbeszögellés kiegyenlítését, Budapest védelmére hivatkozva.³¹ Az így visszakerülő területek lakosságának 90%-a lenne magyar nemzetiségű. A csehszlovák haderő felvonulásával a Vág völgyében és Esztergom–Szob irányából számoltak. A Csap–Sátoraljaújhely vasútvonal elvétele 1920-ban a Romániával való összeköttetést tette lehetővé.³²

1946. május 11-én a csehszlovák követelések miatt a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályától a miniszter külön a hídfővel kapcsolatban katonai érvek kidolgozását javasolta. A szakértői anyagban a korábbiakhoz képest azt hangsúlyozták, hogy a hegységekből kibontakozó folyóvölgyek nagyvárosai csehszlovák kézre kerültek, ezekből az irányokból könnyen lehetett támadást kezdeményezni Magyarország belső részeire. A Duna-vonal a nyugat–keleti előrenyomulást és annak biztosítását fedezheti egy esetleges konfliktus első szakaszában. Ligetfalu Pozsony védelmét volt hivatott biztosítani, később éppen ezért csatolták a Német Birodalomhoz Csehszlovákia feldarabolása során. A szlovák katonai vezetés pedig ez okból települt át Besztercebányára. A hídfő kiszélesítése még egy hadászati támadási irányt jelentene, ahonnan a köz- és vasútra is támaszkodhatnának, veszélyeztetve ezzel a Duna-vonalra felálló magyar védelmet.³³ Hangsúlyozták, hogy „a magyar kormány már régóta hatalmas vízienergiatelep létesítésének gondolatával foglalkozik”. A Szigetköz 130 településének bármikori elárasztásától vagy teljes kiszáritásától féltek, a rajkai zsilippel³⁴ pedig a Dél-Kisalföldet kézben tarthatnák volna. Hangsúlyozták, hogy a tervezett határkorrekcióval a Duna 50 km-en csak csehszlovák lenne, ide világkikötőt akartak építeni, ami teljes kontrollt jelenthetne a hajózásra. Erőmű építésében ekkor már a csehszlovákok is gondolkodtak. „Az átcsatolással

volna a határ: Nezsider, Védény, Gálos, Féltorony (Ausztia), Mosonszombat, Hegyeshalom, Kisbodoknál érte volna el a Dunát, innen a Duna jobb partján Vácig az ártér mindenütt Csehszlovákiához tartozott volna. Ez nyilvánvalóan katonai elgondolás volt. A szakértői csoport arra hivatkozott, hogy még az 1921–22-es magyar–csehszlovák bizottság is a Dunát biztos határnak tekintette. „Cseh területi követelés az 1946. évi párizsi békekonferencián.” HL VIII. 1. A. 12. d. /E 1–37 dosszié béke-előkészítő csoport. De nemcsak Magyarországgal szemben voltak ilyen igények: LÁZÁR György – G. VASS István (2007): Csehszlovák revizionista és irredenta törekvések Közép-Európa térképének átrajzolására. *ArchívNet*, 7. évf. 1. sz. 1–7.

³¹ HL VIII. 1. A. 12. d. /E 1–37 dosszié. Csehszlovákiával kapcsolatban a nagyhatalmak részéről a pozsonyi hídfőért cserébe adott területi kompenzáció, de nagyobb volumenű etnikai alapú területcseréje lehetősége is felmerült, ráadásul úgy, hogy Magyarország kapott volna nagyobb területet. Mindebből csak a hídfő kibővítése valósult meg. FÜLÖP 1994, 166–186.

³² HL VIII. 1. A. 1–24. Javaslat Magyarország határainak új megvonásához /Katonai szempontok/ 1946. február 4.

³³ HL VIII. 1. A. 1–24. Vélemény a pozsonyligeti hídfő kiszélesítésére irányuló csehszlovák javaslatra, 1946. május 11. A Katonai Osztály véleménye. A szakértői anyagot a miniszter a KATPOL-lal akarta elkészíttetni, de erre az osztály nem vállalkozott arra hivatkozva, hogy hírszerzéssel nem foglalkoznak.

³⁴ Végül a zsilip Magyarországnál maradt. Az 1947. őszi határrendezéssel kapcsolatos tárgyalások igen sok vitával zajlottak. Végül a császárligeti csatornát is sikerült magyar oldalon tartani. (HOLLÓSI Gábor [2013]: A rajkai zsilip kérdése. A párizsi békeszerződés értelmezése. *Iustum Aequum Salutare*, 9. évf. 4. sz. 169–184. HL VIII. 1. A. 12. d. /E 1–37. dosszié. Jelentés a rajkai és oroszvári tiltakozó népgyűlésekről 1946. augusztus. FKGP Külügyi Osztálya készítette dr. Erdélyi Zsuzsa augusztus 11-i látogatása alapján.)

a régóta kísértő elképzelés a nyugati szláv korridor egy lépéssel közelebb jutna a megvalósulásához. Ezzel a stratégiailag annyira fontos hídőállás u.i. a korridor megteremtésének katonai előfeltételei biztosítva lennének.” Az ott lakók a kitelepítésüktől is tartottak.³⁵ A hídő kérdésével a területi és politikai albizottság ülésén foglalkoztak. Ausztrál kérésre a magyar delegáció részletes angol nyelvű kalkulációt készített egy új, Bécs felé építendő útvonalról, amely az összes költséget tartalmazta, a szükséges kisajátítások kivételével. Egy 78 km-es, 6 m széles út, két oldalán gyalogos járdával összesen 56 millió forintba, 4,86 millió dollárba került akkori áron. Ennek 14 km-es szakasza haladt volna magyar területen. A csehszlovákok próbálták elbagatellizálni a meglévő út jelentőségét.³⁶ Az út nagy része ugyanakkor osztrák oldalon maradt, de Ausztria mindebben nem nyilvánított véleményt, mivel meg sem hívták a tárgyalásokra.

Romániával kapcsolatban kiemelték, hogy a Szatmár–Nagykároly–Nagyvárad vonal birtoklása az út és a vasúthálózat miatt felvonulási lehetőséget teremt, innen a Tiszavonalat egy nap alatt elérhetik. Románia esetében katonailag egyedül a Bihar-hegység vízválasztóján³⁷ telepítendő határvonal lenne igazságos, ez mindkét országnak megfelelő hadászati előnyöket jelentene. Ezen a területen 1 millió fő élt, amelynek a fele magyar. A trianoni határ 13 vasútvonalat vágott ketté, a magyar ajánlat már csak 9-et érintene. „Ily nagy hadászati előny megadása oly nép számára mely a németek oldalán a háborúban a magyarokénál sokkal nagyobb erőfeszítést fejtett ki, s jelentős szovjet területeket óhajtott bekebelezni, s utolsó percig bírta a németek korlátlan bizalmát, egyáltalán nem indokolt.” – emelte ki a szakértői anyag.

A jugoszláv határ egy Duna- és két Dráva-hídőt biztosíthatott adott esetben az ellenséges haderő felvonulására (Baranyai-háromszög, Muraközi hídő, Duna–Tisza köze), így a Duna–Tisza közti hídő területének csökkentését, és a másik kettő megszüntetését javasolták. Az osztrák határ esetén a Fertő tótól keletre fekvő terület visszaadását szorgalmazták 26 ezer magyarral. A katonai szempontokat az etnikaiakhoz igyekeztek közelíteni.³⁸ A fentiekkel kapcsolatban két térképet is készítettek, az első angol–magyar nyelvűn az esetleges támadási irányokat, a második angol nyelvűn a nemzetiségi megoszlást jelölve. Utóbbi elkészítéséhez a korábbi népszámlálási adatokat használták fel.

³⁵ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié. Jelentés a rajkai és oroszvári tiltakozó népgyűlésekről 1946. augusztus. FKGP Külügyi Osztálya készítette dr. Erdélyi Zsuzsa augusztus 11-i látogatása alapján.

³⁶ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié. Aide-Mémoire... 1946. szeptember 6-án foglalkozott a békekonferencia politikai és területi bizottsága a csehszlovák követelésekkel. A hídővel kapcsolatban Sebestyén Pál hangsúlyozta, hogy Magyarország katonai gyengesége miatt annak Csehszlovákia szempontjából semmilyen stratégiai jelentősége sincs. A különböző szintű, 1946. szeptemberi tárgyalásokon felvetődött a hídőért máshol történő területi kárpótlás ügye is, illetve a nagyobb volumenű terület- és lakosságcsere kérdése is. FÜLÖP 1994, 171–179.

³⁷ Egy 1946 áprilisában, a KÜMT-nak tett magyar javaslatban szerepelt a vízválasztó mint határvonal, de annak hadászati jelentőségét nem emelték ki, ehelyett az etnikai-gazdaságit hangsúlyozták. GECSÉNYI Lajos – MÁTHÉ Gábor szerk. (2008): *Sub Clausula, 1920–1947*. Budapest, Magyar Közlöny. 1164–1165.

³⁸ HL VIII. 1. A 1–24. Javaslat Magyarország határainak új megvonásához /Katonai szempontok/ 1946. február 4. A jugoszláv sajtóban, miután Magyarország nem támogatta az Olaszországgal szembeni területi igényüket, hazánkkal szembeni területi és egyéb követelések is megfogalmazódtak. FÜLÖP 1994, 74.

Érdekes, hogy orosz nyelven nem készítettek hasonló dokumentumot, annak ellenére, hogy korábbi szovjet ígérettel azért rendelkeztek Romániával kapcsolatban.³⁹

Rakovszky György a következőket fűzte a fentiekhez: „Amennyiben a térképbe berajzolt határokat elérjük, Magyarország hadászati helyzete védekezés szempontjából lényegesen megjavul. [...] – Támadólagos hadászati előnyök megszerzésére törekednünk céltalan lenne.”⁴⁰ Más dokumentumban mindezzel szemben viszont azt hangsúlyozták, hogy a korszerű páncélos és légierő alkalmazása esetén a fent vázolt hadászati védelmi elvek már nem lényegesek.⁴¹ A fent említett térkép⁴² az 1938-as határokat mutatja, még azelőtt készült, hogy a csehszlovákok bejelentették az igényüket a pozsonyi hídfő⁴³ kiszélesítésére. A dokumentummal Magyarország hadászati szempontból meglévő kiszolgáltatottságát akarták szemléltetni. Háborús helyzetben északról kétirányú felvonulási területtel és támadással számoltak, amelynek a célja Budapest elfoglalása lett volna. Kárpátalja területén egy vasútvonal-jelölés látható, amely a Csehszlovákia és Románia közötti esetleges átcsoportosításokat szemléltette, de ezzel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy e területnek a Szovjetunióhoz történő csatolásával ez jelentőségét veszti. A Románia felőli esetleges támadással szemben a sík terület miatt lett volna nehéz a védelem, ugyanakkor a vasútvonalak is jó felvonulási lehetőséget biztosítottak számukra. Egy Jugoszlávia felőli támadás esetén pedig – mint ahogy azt korábban említettem – három hídfő állt volna az ellenséges haderő rendelkezésére.⁴⁴

Az új magyar haderő és a béketervek

A határok mellett a Magyarország hadügyi kérdéseivel foglalkozó dokumentumok is lényegesek voltak. Hangsúlyozták, hogy egy ország védelme annak katonai és gazdasági potenciáljának a függvénye. Ugyanakkor bíztak a közös ENSZ haderő mielőbbi felállításában, és ezáltal egyfajta kollektív biztonság megteremtésében. Magyarország győztes szomszédai ENSZ tagállamok lettek. Szomszédaink együttes ereje meghaladta az ország védelmi lehetőségeit, különösen a nyitott határok miatt. Az erőrendszer építését azonban nem tartották megfelelő megoldásnak,⁴⁵ így a gazdasági szempontból fenntartható haderő kialakítását javasolták: „Mindezek alapján a Magyarországot fedező hadsereget korlátolt célú, erőteljes offenzív műveletek sorozatos végrehajtására

³⁹ Lásd 14. számú térkép. Az eredeti térképen a szöveg angol nyelven is olvasható. *A trianoni határok által hadászatiilag kiszolgáltatott ország* HL VIII. 1. A. 1–24 (Csákvári Kristóf munkája.)

⁴⁰ HL VIII. 1. A. 1–24. Rakovszky György 1945 augusztus 13-i szakértői anyaga. A szöveget angolra is lefordították, a térképek kétnyelvűek. Az angol szövegbe egy Beneš-idézet is bekerült, amellyel azt próbálták igazolni, hogy a határokat hadászati szempontból alakították ki. A nemzetiségi mellett földrajzi, közlekedési okokat is felsoroltak, amelyek a visszacsatolást indokolnák. Érdekes, hogy hasonló, orosz nyelvű dokumentum idáig nem került elő.

⁴¹ HL VIII. 1. A 1–24 A/4. *A jelenlegi hadsereg kialakulása és helyzete*.

⁴² Lásd a Függelék 14. sz. térképét: *A trianoni határok hadászati jelentősége 1938–1946*.

⁴³ Lásd a Függelék 8. sz. térképét: *Pozsonyi hídfő 1947*.

⁴⁴ HL VIII. 1. A. 1–24.

⁴⁵ A kommunista diktatúra kiépítését követően és a Jugoszláviával való viszony megromlásának köszönhetően később mégis épült a déli határra.

képesnek kellene megszervezni.”⁴⁶ Ennek megfelelően 70–80 ezer főnyi békehaderő felállítását javasolták, amely képes az ország védelmére és az éves újonclétszám kiképzésére. Ugyanakkor az ENSZ alapító okmányának a rendelkezésére hivatkozva a szomszédos államokéhoz hasonló erő kialakítását javasolták. Mindez biztosíthatna volna egy ellenséges állammal szembeni 1–3 hétig tartó védelmet, amely szükséges lett volna az ENSZ közös haderejének a beérkezéséig. Ehhez leszállópályák létesítését is javasolták. A haderő számára a szövetségesektől terveztek hadianyagot és felszerelést kérni, illetve vásárolni.⁴⁷ Korszerű eszközökkel szerették volna ellátni a honvédséget, amelyeket hosszabb ideig nem kellett volna így lecserélni. A hadiiparral kapcsolatban kiemelték, hogy Csehszlovákiáé megmaradt, a román szintén, illetve az ő haderejüket a németek felszerelték, Jugoszlávia is kapott hadianyagot, velük ellentétben a magyar megsemmisült. A fent említett haderő létszámát a következőkkel indokolták. 1945. január 30-án 2,7 millió hadköteles volt az országban, ebből 1,2 millió 20–35 éves. 1944-ben összesen 750 ezer 21 és 60 év közötti olyan személy volt, aki katonai kiképzésben részesült. A 80 ezer fős haderő létszámából 10 ezer főt tett volna ki a keretesített alakulatok állandó állománya. A 35 év fölöttiek kiképzésére egy milíciarendszert⁴⁸ akartak szervezni. A 70 ezer főt 12 seregre tervezték osztani, amelyet adott esetben „ikerezéssel” vagy háromszorozással akartak növelni. Ezen belül egy 10 ezer fős páncélos hadosztályt, egy 6 ezer fős lovas dandárt, egy szintén 6 ezer fős repülő dandárt, nyolc 6 ezer fős gyalogos dandárt, illetve egy 20 ezer fős határvasdandárt terveztek felállítani. Évi 60 ezer újonc kiképzésével számoltak. A 16 ezer fős tiszti karból kétezret igazoltak, hétezren távol voltak, többségük továbbra is szovjet hadifogságban. A személyi állomány megszervezéséről a következő volt az elképzelésük: „A hadsereg megalakításának alapját már csak a szellem kialakulása miatt is a jelenlegi hadsereg képzése és a megalakulás üteme az anyagi ellátottság mértékében történne.”⁴⁹

A haderő felszerelésében az ENSZ-re kívántak támaszkodni,⁵⁰ ami azért is volt érdekes, mivel különböző típusú fegyverek voltak rendszeresítve a különböző tagállamokban, ráadásul későbbiekben ellentétes táborok formálódtak, bár ez ekkor még sokak számára nem volt nyilvánvaló. A hadsereget korszerű fegyverzetrel hosszú távra szerették volna ellátni. Jelentős magyar hadiipar kialakítását gazdaságtalannak vélték, a hadiipari katonai képzést a civil szektorral összehangoltan tartották gazdaságosnak.⁵¹ A németektől való kártérítés kérése is felvetődött a hadianyaggal kapcsolatban, hiszen ennek jelentős részét ők vették el a magyar katonáktól. Ennek felvetését azonban Nyárádi Miklós – 1946

⁴⁶ HL VIII. 1. A 1–24. Magyarország biztonsági kérdéseivel kapcsolatban. 1946. április 13.

⁴⁷ Az 1940-es évek végétől kizárólag szovjet gyártmányú vagy szovjet szabadság alapján gyártott magyar fegyvereket rendszeresítettek. GERMUSKA 2015, 44–95.

⁴⁸ Ez a későbbiekben a Munkásőrség lett a Magyar Néphadsereg mellett, miután kidolgozták a háborús feladatait is: Kiss Dávid (2017): *A Munkásőrség története és előzményei*. Budapest, Magyar Napló – Veritas.

⁴⁹ HL VIII. 1. A 1–24. A/4. *A jelenlegi hadsereg kialakulása és helyzete*.

⁵⁰ HL VIII. 1. A 1–24. *Javaslat Magyarország békehaderőjének...*, Katonai Osztály.

⁵¹ HL VIII. 1. A 1–24. *Katonai tudományos kísérletekkel való foglalkozás joga*.

szepemberében államtitkár⁵² – nem javasolta.⁵³ A dunai flottilla ugyanakkor csehszlovák kézben volt, ennek visszaadására csak a békeszerződés aláírását követően láttak lehetőséget. Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország és Románia területére is került magyar hadianyag.⁵⁴ Lényeges volt, hogy az egészségügyi, gépkocsi-, fogat- és híradós eszközöket nem tekintették hadianyagnak, így ezeket korlátlanul vissza lehetett igényelni. Ugyanakkor a Németországnak való 1944. december 28-i hadüzenetet követően a szovjetek által elvett eszközökkel kapcsolatban úgy gondolták, hogy azok nem tekinthetők hadizsákmánynak.⁵⁵

Az új haderő háború utáni „demokratikus átalakulásával” kapcsolatban több jogszabályt is kivonatoltak.⁵⁶ Lényegesnek tartották nem csupán a követségekre, hanem a konzulátusokra is katonai attasék vagy legalább katonai szakértők kiküldésének a lehetőségét. A második világháborús hadtörténeti kutatások kölcsönös előmozdítását is fontosnak vélték, továbbá a külföldi kiképzési és tájékoztatási szabályzatok megvásárlását, magyar katonák külföldi továbbképzésre történő vezénylését.⁵⁷ Az új haderő újjáépítésben végzett munkáját is részletezték.⁵⁸ Vasútépítő alakulatok szovjet alárendeltségben már 1945 elejétől működtek.⁵⁹

A hadsereg mellett 20 ezer főnyi határőrség felállítását javasolták, négy dandárba szervezve – mint ahogy a Függelékben megtalálható térképen is látható⁶⁰ –, dandáronként 12 zászlóaljjal és 50 századdal, továbbá 200 őrssel. Minden dandárt egy gépkocsizó zászlóaljjal és egy gyorsan mozgó tartalékkal, illetve minden századot egy gyorsan mozgó kerékpáros őrssel terveztek megerősíteni. Az első dandár a csehszlovák határszakasz Duna és a Tisza vonala közti területét, a második a Dunától nyugatra lévő csehszlovák és az osztrák határszakaszt, a harmadik a jugoszlávot, míg a negyedik a szovjet és a román határt ellenőrizte volna. Az erőket tehát nagyrészt arányosan, a kontrollálható terület hosszát és domborzati viszonyait figyelembe véve tervezték elosztani. A hidegháború „eszkalálódását” követően a nyugati és a jugoszláv irányra terelődött a fő

⁵² Nyárádi Miklós (Budapest, 1905. május 21. – Bécs, 1976. május 12.) a két világháború között ügyvédként dolgozott, majd részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben belépett az FKGP-be, majd a párt pénzügyi csoportjának a vezetője lett, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár igazgatója, 1946-ban a PM-ben államtitkár, majd hazahozatali kormánybiztos május 12-től. 1947-ben pénzügyminiszter és országgyűlési képviselő. 1948-ban Svájcba, később az USA-ba emigrált, ez formálisan a Dinnyés-kormány lemondásához vezetett. 1951-ben a Bradley Egyetemen közgazdasági professzori státuszt kapott. 1969 és 1974 között az amerikai külügyminisztérium tanácsadója volt, 1976-ban Milánóban telepedett le. Forrás: www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5343&catid=78%3Any&Itemid=67&lang=hu.

⁵³ Ezt a német békeszerződés keretében tervezték rendezni, amelyből végül nem lett semmi. FÜLÖP 1994, 202.

⁵⁴ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié. *Németországba hurcolt hadianyag sorsa* /Feljegyzés Nyárádi államtitkár Úrnak szept. 17-én Párisban folytatott megbeszéléséről./ 1946. szeptember 17.

⁵⁵ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié. *A magyar hadianyag és hadfelszerelés sorsa a háború során*. 1946. szeptember 12.

⁵⁶ HL VIII. 1. A 1–24. A/4. A Magyar Honvédség átalakításával kapcsolatos jogszabályok összesítése.

⁵⁷ HL VIII. 1. A 1–24. Béke előkészítéshez szükséges adatok, 1946. április 24.

⁵⁸ HL VIII. 1. A 1–24. A Rakovszky-csoport összefoglaló tájékoztatása a demokratikus Honvédség újjáépítő munkájáról.

⁵⁹ HL VIII. 1. A 1–24. Összefoglaló tájékoztató a demokratikus honvédség újjáépítő munkájáról, 1945.

⁶⁰ Lásd a Függelék 15. sz. térképét: *A határvédelem tervezett struktúrája, 1945–1946*.

hangsúly. A határőrségnek a határ védelme és ellenőrzése mellett a pénzügyőri feladatok is el kellett tudni látni. A létszám kialakítását mindig a szomszédos államokéhoz mérten javasolták. Az állomány felét hivatásosként akarták kiállítani. A felderítéshez, a részleges vagy teljes határzár életbeléptetéséhez való jogot is meg akarták szerezni. A határőrséget a honvédség főparancsnokának és a miniszternek tervezték alárendelni,⁶¹ vezetését a határőrség főparancsnoka látta volna el. Minderre szükség is volt, hiszen a határon a háborút követően virágzott a csempészet.⁶²

A családok helyzetének rendezése mellett a hadsereg szervezése és a gazdaság talpra állítása miatt is szükségesnek tartották a hadifoglyok⁶³ mielőbbi hazaengedését. „A hadsereg tisztikarának biztosítására is elsősorban a keleti hadifogolytáborokban lévő és nagyrészt a harcok során a szövetségesekhez annak idején átállt tisztekre és a legénységből kiképezhető tisztekre számíthatunk.” A trianoni területről 500–600 ezrenyi, a környező államok területéről 200–300 ezrenyi magyarral számoltak, akik ekkor hadifogságban lehettek. 1945. június 30-án 860 ezerre becsülték számukat. A Hazahozatali Kormánybizottság szerint 1946. március 31-ig 241 ezer fő tért haza. Szegedre a keleten lévők nagy része érkezett, 76 900 fő, a komáromi és kaposvári szűrőtáborokba 164 ezren.⁶⁴ A „Valahol Oroszországban” lévők számát 300–400 ezer főre becsülték.⁶⁵ Az érintettek 6 hónapon belüli hazaengedését szerették volna elérni,⁶⁶ ez azonban nem valósult

⁶¹ Lásd 15. számú térkép. HL VIII. 1. A 1–24. A/4.

⁶² GÁSPÁR László (2010): A magyar határőrizet változásai, 1945–1956. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 18. évf. 21. sz. 27–42. Az eredetileg jelölt helyesírás szerint készült térkép. (Határvadász erők tervezett elhelyezése, HL VIII. 1. A/1/1-14.; Csákvári Kristóf munkája.)

⁶³ Rövid összefoglalók készültek az angol, francia, szerb hadifoglyok magyarországi ellátásáról is. Ezekkel a dokumentumokkal azt akarták demonstrálni, hogy Magyarország megfelelően bánt velük. (HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié)

⁶⁴ A háború utolsó szakaszában nyugatra 580 ezer fő települt ki a Szálasi-féle Honvédelmi Minisztérium adatai szerint. Ebből kiképzés alatt álló alakulat: szovjet fennhatóság alatti német területen 90 ezer fő. 40 ezren a nyugati megszállási zónában estek fogságba. Békealakulatból 90 ezer személy szovjet, 150 ezer amerikai, nem harcoló alakulatból 110 ezer az amerikai és a brit, 80 ezer a szovjet megszállási övezetben tartózkodott. Keleten 1944 októberéig 130 ezer foglyot és eltűnt személyt tartottak nyilván, ezt követően 250 ezer főre becsülték a szovjet hadifogoly-táborokba került személyeket. 1944 októberében 1,1 millió katona, 1945. február 1-jén 580 ezer volt a haderő létszáma, ennek kb. a felére becsülték a fogságba kerültek számát. A háború alatt összesen 600 ezer fő kerülhetett szovjet hadifogságba, csak a ceglédi táborban 130 ezer fő volt 1945 májusában. (HL VIII. 1. 12. d. /E 1–37. dosszié. *Adatok a hadifoglyok létszámáról.*)

⁶⁵ *A jelenlegi hadsereg kialakulása és helyzete* című dokumentum zárszava a következő volt: „Mélységesen sajnáljuk, hogy a lefegyverzett, az első világháború utáni biztonsági rendszerben helyet nem kapott volt hadsereg a második világháború megindulása előtt nem képezhette gerincét a Németország keleti határára csoportosuló erőknél. Ma, amikor ennek egyik okozójától, német ötödik hadosztalponktól, a svábságtól nagyrészt megszabadulunk, ezek visszafeszítő erejétől és az örök német »Drang nach Osten«-tól azonban nem reméljük és kérjük, hogy javaslataink meghallgatására megadják az új magyar hadseregnek a lehetőséget, hogy a Dunavölgyi főhadiúton egy újra feléledő német terjeszkedés ellen hathatós erőt képviselhesen.” (HL VIII. 1. A 1–24. A/4 *A jelenlegi hadsereg kialakulása és helyzete.*)

⁶⁶ A szakirodalom becslései a mai napig eltérőek: Korom Mihály 850–900 ezer főre tette az összes hadifogoly számát, közülük 550–570 ezer került szovjet fogságba. A szovjet kormány 1947 elejéig 300 ezer főt hazaszállított. Stark Tamás 600–700 ezer főre tette a szovjet fogságba esettek számát, közülük 150–200–270–370 ezren haltak meg. Ungváry Krisztián 920 ezerre tette az elhurcoltak teljes számát, közülük 616 ezren kerültek a Szovjetunióba, 105–155 ezer fő halt meg. Ravasz István 700 ezer főről írt, közülük 500 ezer került a szovjetekhez. Bognár Zalán szerint 1,2 millió fő esett fogságba az 1941-es területekről. Közülük 900 ezren szovjet, a többiek nyugati fogságba kerültek. VARGA Mária Éva (2009): *Magyarok szovjet*

meg. A hazaszállításhoz ütemtervet akartak kérni, a szállításban pedig a nagyhatalmak segítségét. Annak a kiderítését is kérték, hogy nem kerültek-e német vagy SS táborokba magyarok. A kint lévő magyarok között propagandamunkát akartak végezni a hazatéréssel kapcsolatban. „Kérjük a magyar felvilágosító munkáig elsősorban a Németországban lévő szakmunkásoknak egyéb országokba vagy gyarmatokra való toborzásától eltekinteni.” Az 1929. évi genfi egyezmény betartását kérték a hadifoglyokkal kapcsolatban, ezt azonban a Szovjetunió nem írta alá.⁶⁷ A velük szemben lefolytatandó bűnvádi eljárás során is ezt kérték, „valamint a politikai okokból való visszatartás kérdésének nemzetközi bizottság által való ellenőrzését”. Az ingóságok hazahozatalának a lehetősége is szerepelt a kérések között, továbbá: „[a]nnak biztosítását, hogy minden személy büntetlenül és hátrány nélkül térhessen vissza arra a területre, ahol elhurcolása, vagy elindulása előtt tartózkodott függetlenül attól, hogy melyik ország szállítmányával szállítatott vissza, kivéve a potsdami értekezleten kitelepíteni elhatározott német lakosságot, mely visszatérése után áttelepítésre jön tekintetbe.” A hazaszállítás költségeivel kapcsolatban a Vörös-kereszt segítségére is számítottak.⁶⁸ Érdekes, hogy az 1946 áprilisában Sztálinnál járt magyar kormányküldöttség csak a hadifoglyok levelezésének a lehetőségét vetette fel.⁶⁹

Katonai szakértői anyagok készültek a jóvátétel összegéről,⁷⁰ ehhez a Külügyminisztérium Fegyverszüneti és Béke-előkészítő Osztályának kérdőívét kapták meg. Ennek során lényeges volt egy olyan dokumentum készítése, amely az ország gazdasági teherbíró képességét állapítja meg. A szovjetek részére történt csapatszállításokból, katonai berendezésekből és építmények igénybevételeiből, a visszavettek felújításából származó költségek megállapítása is lényeges szempont volt,⁷¹ továbbá a SZEB-nek és a Vörös Hadseregnek kiszolgáltatott áruk értéke, azoké is, amelyeket jogtalanul vettek igénybe. A hadizsákmánynak tekintett javakról, a külföldi és belföldi magyar követelésekről, „a Vörös Hadsereg által forgalomba hozott pénz összegéről” is összesítést kellett készíteni.⁷² Utóbbi két pont a HM-re nem vonatkozott. Mindennek során a szolgáltatások

hadifogságban (1941–1956). Az oroszországi levéltári források tükrében. Budapest, Russica Pannonocana. (Ruszsztikai Könyvek, XXIII.) 53–62; UNGVÁRY Krisztián (2007): *Magyarország a második világháborúban.* Budapest, Kossuth. 476; BOGNÁR Zsolt (2017): Civilek deportálása Magyarországról a GUPVI lágereibe. In KISS Réka – SIMON István szerk.: *Gulag–Gupvi. A szovjet fogság Európában.* Budapest, NEB. 139–163. A nyugati fogságba került hadifoglyok hazaszállítása 1946-ban befejeződött. A Szovjetunióból még 1956-ban is több ezren tértek haza. BANK Barbara – BOGNÁR Zsolt – TÓTH Gábor (2016): *Magyarok szovjet fogságban.* Budapest, NEB. 215–231.

⁶⁷ Az 1907-es hágaít azonban igen, és több korábbi egyezményt szintén aláírt, a nürnbergi per során is ez utóbbira hivatkozott. VARGA 2009, 71–74.

⁶⁸ HL VIII. 1. A 1–24. Hadifogoly kérdésben előadni kívánt anyag.

⁶⁹ GECSÉNYI-MÁTHÉ 2008, 1156.

⁷⁰ Ezzel kapcsolatban a magyar delegációt nem hallgatták meg a békekonferencián. FÜLÖP 1994, 187.

⁷¹ 1945 júniusa – 1946 márciusa között az MH-nak a szovjetektől visszaadott, majd újra visszavett budapesti laktanyák: Radetzky, Hadik, Bolyai Akadémia, Csáky, illetve a budaörsi reptér, 2 582 560 pengő értékben. (HL VIII. 1. A 1–24. HM Anyagi Főcsoportfőnökség, Adatok a béke-előkészítő osztály részére, 1946.)

⁷² Az irat mellékletében: „A Magyar Kormány kivonja a forgalomból és beváltja a Szövetséges /:Szovjet:/ Főparancsnokság által megállapított időben és feltételek mellett azokat a bankjegyeket, melyeket a Szövetséges /:Szovjet:/ Főparancsnokság magyar területen forgalomba hozott s ezt a forgalomból kivont valutát, ellenszolgáltatás nélkül átadja a Szövetséges /:Szovjet:/ Főparancsnokságnak.” HL VIII. 1. A 1–24. HM

értékét is meg kellett határozni az 1938-as pengőérték számítása alapján. A jóvátételi szállításokat is ennek alapján szabták meg. A fegyverszüneti egyezmény a magyar katonai eszközöket nem tekintette hadizsákmánynak, csak a németet.⁷³

Az elkészült jelentésben a szovjet haderő által jogtalanul igénybe vett szolgáltatásokat nem tartották jelentősnek, nyilvánvalóan ezt a kérdést nem merték feszegetni. Hadizsákmánynak tekintették az 1945. január 22-ig a Vörös Hadsereg birtokába került katonai hadianyagot, felszereléseket. Számításaik szerint 24 millió pengőbe került volna 1938-as áron egy hadosztály felszerelése. Az 1945. január 15-e utáni harcokban 202 millió pengőnyi anyag 1938-as értékben került a szovjetekhez,⁷⁴ a hadsereg lóállománya például 38 615 000 pengő értékben.⁷⁵ Lényeges, hogy a visszacsatolt területekről elvitt ingóságokkal kapcsolatban javasolták a gazdasági csoportnak, hogy hivatkozzanak arra, hogy Magyarország ekkor német megszállás alatt állt.⁷⁶ Az utódállamokban lévő katonai ingatlanokról, repülőterekről is kimutatást készítettek visszaemlékezés alapján. Utóbbiak értékét is részletezték, továbbá a különböző ingatlanokban tett 1920 utáni értékváltozásokat.⁷⁷ Lényegesnek tartották a visszacsatolás utáni igazolási eljárásokkal kapcsolatos statisztikákat, ezen belül különösen azt, hogy hányan feleltek meg ezek során.⁷⁸

A katonai küldöttségnek csupán részeredményeket sikerült elérnie, a haderő állományát nem 40, hanem 70 ezer főben állapították meg, nyilvánvalóan azért történt mindez, mivel a nagyhatalmi érdekek is így kívánták. A Magyar Béke delegáció Katonai Csoportjának a következő megállapítása sajnos helytállónak bizonyult: „Véleményünk szerint minden magyar kérdés annyiban érdekes amennyiben a nagyhatalmak szempontjából is

Anyagi Főcsoportfőnökség, Adatok a béke-előkészítő osztály részére 1946.) Ez több milliárdnyi pengőt tett ki 1946 júliusáig, fedezet nem volt mögötte. UNGVÁRY 2007, 475; BORHI László (2005): *Magyarország a hidegháborúban*. Budapest, Corvina. 158–161.

⁷³ HL VIII. 1. A 1–24. HM Anyagi Főcsoportfőnökség, Adatok a béke-előkészítő osztály részére 1946.) A jóvátétel kiemelt szerepet kapott a párizsi konferencián, hiszen a megállapított 300 millió dollár jelentősen meghaladta az ország teljesítőképességét, arról nem is beszélve, hogy a szovjet–magyar vegyesvállalatok, ipari üzemek leszerelése, a Vörös Hadsereg ellátása, áruk önkéntes megszabása révén végül jóval több pénzt szivattyúztak ki az országból. Az amerikai javaslattal szemben, amely a jóvátételt az adott ország gazdasági teljesítőképességéhez mérte volna, és fokozatosan fizetette volna ki, a szovjet elképzelés valósult meg, amely egy összegű jóvátétel fizetését javasolta 6 év alatt. Ezt később nyolcra emelték. A kezdeti 400 millió dolláros összeget sikerült csökkenteni Sztálin és Churchill 1944. októberi moszkvai tárgyalásain. A háborút követő években a költségvetés 30%-a ment el jóvátételre. BORHI 2005, 150–208.

⁷⁴ Ez tartalmazta a fegyveranyagot, lovakat és felszerelésüket, illetve az általuk vontatott járműveket, gépkocsit, műszaki, híradó és egészségügyi anyagokat. (HL VIII. 1. A 1–24. Az Anyagi Főcsoportfőnökség adatszolgáltatása a béke-előkészítő osztály részére 1946.) A különböző számításokba a szovjet háború kezdeti időszakában, a Magyar Királyi Honvédség által zsákmányolt szovjet anyagot nem vették bele. UNGVÁRY 2005, 20–34. A fenti kérdéseket 1946 áprilisában a Sztálinnál járt magyar küldöttség nem feszegette, ő megígérte, hogy fokozatosan haza fogják engedni a hadifoglyokat, de időpontról nem beszélt. GECSÉNYI–MÁTHÉ 2008, 1153–1156, 1159.

⁷⁵ Szepessy Schaurek ezredes adatszolgáltatás a béke-előkészítő osztály részére 1946. március 21. A HM Orvosi osztálya 27 millió pengő szovjet zsákmányról tett jelentést az Anyagi Főcsoportfőnökségnek 1946. március 27-én, a HM Híradó Osztály pedig 16 060 400 pengőről, 1946. március 20-án. HL VIII. 1. A 1–24.

⁷⁶ HL VIII. 1. 12. d. /E 1–37. dosszié.

⁷⁷ HL VIII. 1. A. 1. d. 1–24. A Rakovszky-csoport szakértői anyaga Oltványi Imre pénzügyminiszternek, 1945. szeptember 25.

⁷⁸ HL VIII. 1. A. 1. d. 1–24. A Magyarországhoz 1938. óta visszacsatolt területeken kifejtett kormányzati tevékenység és mellékletei, 1944. március 14.

értékkel bír.”⁷⁹ A bizottsági ülés lezárását követően a katonai küldöttek javasolták azoknak a kérdéseknek a számbavételét, amelyeket esetleg a plenáris üléseken visszadobhatnak. A kiszélesített pozsonyi hídfő demilitarizálásának tiltását javasolták továbbra is.⁸⁰ Láthattuk, a tervezetet majdnem változatlan formában fogadták el. A békekonferencián a Külügyminiszterek Tanácsa ülésein elfogadott jelentősebb kérdésekben nem, csupán kisebb ügyekben lehetett változtatni, bár a pozsonyi hídfő⁸¹ kiszélesítése Magyarország számára napjainkig húsbavágónak bizonyul. A fentiekből látható, hogy a párizsi konferencia a Külügyminiszterek Tanácsa egyfajta nagyhatalmi díszletéül szolgált. Azt is lényeges kiemelni, hogy békeszerződés katonai részével gyakorlatilag már kezdetektől nem foglalkoztak sem a szovjet megszálló csapatok, sem pedig a Magyar Kommunista Párt (MKP) vagy a Szociáldemokrata Párt (SZDP), hiszen az említett Rendező Gárdákban folytattak katonai jellegű kiképzést. 1953-ra ráadásul a haderő létszámában és fegyverzetében is többszörösen túllépte a békeszerződésben meghatározott mértéket.⁸² Mindebből látható, hogy a nagyhatalmak még az általuk írt békeszerződéseket is felülírták, illetve felülírták, amennyiben érdekeik úgy kívánták. A háború utáni magyar béke-előkészítés több szempontból sem volt könnyű helyzetben, hiszen nem álltak rendelkezésükre megfelelő dokumentumok, a szakértők közül többen, akikre szükség lett volna meghaltak vagy hadifogságban voltak. Ennek ellenére igyekeztek minél több információt összeszedni, és ezek alapján beadványokat készíteni, tárgyalásokat lefolytatni.

The Hungarian Peace Preparations of 1947 in the Light of the Organization of the New Hungarian Armed Forces and the Establishment of Borders

Dávid Kiss

The Paris peace treaties that followed the Second World War were completed, for the most part, in 1947; however, preliminary work began earlier. A significant part of the material related to Hungary's position was prepared in 1945. Sections of the peace treaties related to military matters were not the most important during the preparations; on this matter, Hungarian expectations closely aligned with those of the Great Powers. Relevant military material, for example, about the expansion of the Bratislava bridgehead, was prepared though. Documents related to the calculation of reparations were also prepared, along with materials related to Hungary's participation in the war.

The Hungarian delegation endeavored to negotiate with as many diplomats as possible. Hungarian military experts, for example, prepared a separate memorandum for the military committee of the peace negotiations, using material put together earlier by experts. Hungarian diplomats in 1945–1946 did not foresee that their country would have a Soviet system forced upon it. They did, however, have significant fears concerning Czechoslovakia and Romania.

⁷⁹ HL VIII. 1. A. 1. d.

⁸⁰ HL VIII. 1. A 12. d. /E 1–37. dosszié. A konferencia további menetének előkészítése, 1946. október 7.

⁸¹ Lásd a Függelék 8. sz. térképét: *Pozsonyi hídfő 1947*.

⁸² Kiss 2015, 279–315.